

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่มีกระบวนการและวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพผสมผสานกัน ในบทนี้จำแนกการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปการวิจัย

ในส่วนนี้ กล่าวถึง วัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัยและสรุปผลการวิจัยโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป สภาพสังคม และเศรษฐกิจของเกษตรกร
- 2) เพื่อศึกษาการเรียนรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร
- 3) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตในการพึ่งพาตนเองระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชนของเกษตรกร
- 4) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และด้านสังคมของเกษตรกรในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร
- 6) เพื่อศึกษาต้นแบบในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 1) ประชากร การวิจัยเรื่องนี้ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประชากร 3 กลุ่ม ได้แก่

(1) เกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมาย โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน ตามโครงการความร่วมมือ สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการปกครองและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใน

20 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะที่ 1 ปี 2557 จำนวน 22 หมู่บ้าน และ ระยะที่ 2 ปี 2558 จำนวน 20 หมู่บ้านรวมจำนวน 42 หมู่บ้าน ๆ ละ 30 คน รวมเกษตรกรทั้งหมด 1,260 คน

(2) **เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร** ที่รับผิดชอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในหมู่บ้าน เป้าหมายโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนตามโครงการความร่วมมือสำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุดาสยามบรมราชกุมารี กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการปกครองและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใน 20 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2557 และ 2558 จำนวน 42 หมู่บ้าน รวม 42 คน

(3) **เกษตรกรต้นแบบ** บุคคลต้นแบบในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมายโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน ตามโครงการความร่วมมือ สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุดาสยามบรมราชกุมารี กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการปกครองและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใน 20 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะที่ 1 ปี 2557 จำนวน 5 คน และ ระยะที่ 2 ปี 2558 จำนวน 5 คน

กลุ่มตัวอย่าง

1) **เกษตรกร** ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยสุ่มเกษตรกรมาจำนวนร้อยละ 50 ของแต่ละหมู่บ้าน ได้จำนวนเกษตรกรหมู่บ้านละ 15 คน รวมจำนวนตัวอย่าง 630 คน

2) **เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร** ทำการสุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยการสุ่มแบบเจาะจงเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในหมู่บ้านเป้าหมายโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง หมู่บ้านละ 1 คนได้จำนวน 42 คน

3) **เกษตรกรต้นแบบ** เลือกโดยเจาะจงบุคคลต้นแบบในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมายโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนตามโครงการความร่วมมือ สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนฯ ราชสุดาสยามบรมราชกุมารี กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการปกครองและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ใน 20 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากสมาชิกโครงการในระยะที่ 1 ปี 2557 จำนวน 5 คน และ ระยะที่ 2 ปี 2558 จำนวน 5 คน รวมเป็น 10 คน โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- 1) เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือน
- 2) เป็นผู้ที่สมาชิกในชุมชน สมาชิกกลุ่มยอมรับและคัดเลือกให้เป็นบุคคลต้นแบบของชุมชนนั้นๆ
- 3) เป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้เด่นในด้านต่างๆที่สามารถให้ผู้อื่นมาเรียนรู้ศึกษาและดูงานได้

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกิจกรรมที่โครงการกำหนด โดยทำการสัมภาษณ์ และจัดเวทีสนทนาเพื่อสนทนากลุ่ม โดยมีเครื่องมือเก็บข้อมูล ดังนี้

- 1) แบบสัมภาษณ์เกษตรกร
- 2) แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
- 3) ประเด็นการถอดบทเรียนคนต้นแบบ
- 4) ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

1.2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพรรณนา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

1.3 สรุปผลการวิจัย

1.3.1 ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 51.48 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือ 6 ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง มีตำแหน่งทางสังคมเป็นเกษตรกรหมู่บ้าน มีอาชีพหลักคือทำนา และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.37 คน เกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานในครอบครัว และมีพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง ส่วนมากมีการกู้แหล่งต่างๆ โดยเกษตรกรเกือบสองในสาม กู้ยืมจากธ.ก.ส.

1.3.2 ข้อมูลพื้นฐานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง

เจ้าหน้าที่ประมาณสองในสามเป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 45.83 ปี เจ้าหน้าที่มากกว่าครึ่ง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการส่งเสริมชำนาญการ มีระยะเวลารับราชการเฉลี่ย 15.97 ปี เจ้าหน้าที่ประมาณสองในสาม มีระยะเวลาปฏิบัติงานอยู่ระหว่าง 3 – 5 ปี และมีระยะเวลาปฏิบัติงานศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงเฉลี่ย 3.14 ปี

1.3.3 การเรียนรู้ของเกษตรกรและความพึงพอใจต่อวิธีการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จากมสธ.ตามความเห็นของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง

ในการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จากมสธ.ของเกษตรกร ใน 7 วิธี เกษตรกรเกือบทั้งหมด มีการเรียนรู้จากทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง และครัวเรือนในการเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย รองลงมา มีการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติในกิจกรรมการทำบัญชีครัวเรือนและการเรียนรู้เสริมจากการพูดคุย ชักถามผู้จัดการเรียนรู้ มีการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มในการพูดคุย สรุป วิเคราะห์เนื้อหา สรุปบทเรียนและปฏิบัติการพัฒนา

ตนเอง ครอบครัว และชุมชน การเรียนรู้เสริมจากการศึกษาดูงานจากบุคคลต้นแบบ กลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ การเรียนรู้จากการรวมกลุ่มชมสื่อวีดิทัศน์คัดสรร (แผ่นดีวีดี/ซีดี) และการทำกิจกรรมหลังจากชมวีดี และเกษตรกร ได้รับการเรียนรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์คัดสรร

ในประเด็นของความพึงพอใจต่อวิธีการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จาก มสธ พบว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดในประเด็น การเรียนรู้จากการรวมกลุ่มชมสื่อวีดิทัศน์คัดสรร (แผ่นดีวีดี/ซีดี) และการทำกิจกรรมหลังจากชมวีดิทัศน์ร่วมกับกลุ่ม การเรียนรู้เสริมจากการศึกษาดูงานจากบุคคลต้นแบบ กลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ (และมีความพึงพอใจในระดับมากในวิธีการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติในกิจกรรมการทำบัญชีครัวเรือน การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มในการพูดคุย สรุปร วิเคราะห์เนื้อหา สรุบบทเรียนและปฏิบัติการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน การเรียนรู้เสริมจากการพูดคุย ชักถามผู้จัดการเรียนรู้ และการเรียนรู้จากทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและครัวเรือนในการเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การเรียนรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์คัดสรร

ส่วนความเห็นของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จาก มสธ. ของเกษตรกร พบว่า เจ้าหน้าที่ทั้งหมด เห็นว่า เกษตรกรได้รับการเรียนรู้เสริมจากการเรียนรู้จากการรวมกลุ่มชมสื่อวีดิทัศน์คัดสรร (แผ่นดีวีดี/ซีดี) และการทำกิจกรรมหลังจากชมวีดิทัศน์ร่วมกับกลุ่ม การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มในการพูดคุย สรุปร วิเคราะห์เนื้อหา สรุบบทเรียนและปฏิบัติการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน การเรียนรู้จากทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและครัวเรือนในการเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย และการเรียนรู้เสริมจากการศึกษาดูงานจากบุคคลต้นแบบ กลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ รองลงมา เจ้าหน้าที่ เห็นว่าเกษตรกร มีการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติในกิจกรรมการทำบัญชีครัวเรือน การเรียนรู้เสริมจากการพูดคุย ชักถามผู้จัดการเรียนรู้ และการเรียนรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์คัดสรร

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจต่อการใช่วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จาก มสธ ในระดับมากที่สุด ในวิธีการเรียนรู้โดยการเรียนรู้เสริมจากการศึกษาดูงานจากบุคคลต้นแบบ กลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ รองลงมาคือ การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มในการพูดคุย สรุปร วิเคราะห์เนื้อหา สรุบบทเรียนและปฏิบัติการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน การเรียนรู้จากทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและครัวเรือนในการเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย และการเรียนรู้จากการรวมกลุ่มชมสื่อวีดิทัศน์คัดสรร (แผ่นดีวีดี/ซีดี) และการทำกิจกรรมหลังจากชมวีดิทัศน์ร่วมกับกลุ่ม นอกจากนี้ยังเห็นว่าเกษตรกรพึงพอใจในระดับมาก จากการเรียนรู้โดยการเรียนรู้เสริมจากการพูดคุย ชักถามผู้จัดการเรียนรู้ การเรียนรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์คัดสรร และการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติในกิจกรรมการทำบัญชีครัวเรือน

1.3.4 การเรียนรู้ของเกษตรกรและความพึงพอใจต่อวิธีการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จากแหล่งอื่นๆ ตามความเห็นของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง

การเรียนรู้ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ พบว่าเกษตรกรเกือบทั้งหมด ได้รับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน รองลงมา ได้รับการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้รู้/ผู้นำชุมชน เกษตรกร จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร. การฝึกอบรม จากการร่วมประชุม/การสัมมนา และเรียนรู้จากการศึกษาดูงานกลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ จากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จากการอ่านหนังสือ/เอกสาร จากการดูแผ่น ดีวีดี/ซีดี เกษตรกร จากการดูโทรทัศน์ และมีจำนวนน้อยที่สุดได้รับการเรียนรู้จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (เฟซบุ๊ก, ไลน์)

ในด้านความพึงพอใจของเกษตรกร ต่อการเรียนรู้ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ พบว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมากต่อการเรียนรู้การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ส่วนในรายละเอียด เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ต่อการเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร รองลงมา จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน จากการศึกษาดูงานกลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ จากปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้รู้/ผู้นำชุมชน จากการฝึกอบรม จากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมาก ต่อ เรียนรู้จากการร่วมประชุม/การสัมมนา จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐอื่นๆ จากการดูแผ่น ดีวีดี/ซีดี จากการดูโทรทัศน์ จากการอ่านหนังสือ/เอกสารและจากเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบล

ในด้านเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า เกษตรกรได้เรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ดังนี้ เจ้าหน้าที่ทั้งหมด เห็นว่า เกษตรกรมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้รู้/ผู้นำชุมชน จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จากการร่วมประชุม/การสัมมนา จากการศึกษาดูงานกลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ) จากการดูแผ่น ดีวีดี/ซีดีและจากการฝึกอบรม จากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐอื่นๆ จากการอ่านหนังสือ/เอกสาร นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ เห็นว่าเกษตรกรมีการเรียนรู้จากการดูโทรทัศน์ จากเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบล และเจ้าหน้าที่ จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (เฟซบุ๊ก, ไลน์) และจากการฟังวิทยุกระจายเสียง

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้อื่น ๆในระดับมากที่สุด ส่วนในรายละเอียดเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเห็นว่าเกษตรกรพึงพอใจต่อการใช้วิธีการเรียนรู้ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆในระดับมากที่สุด ได้แก่ การใช้วิธีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน การ

การเรียนรู้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้รู้/ผู้นำชุมชน การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร การส่งเสริมเรียนรู้จากการร่วมประชุม/การสัมมนา การเรียนรู้จากการศึกษาดูงานกลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ การเรียนรู้จากการดูแผ่น ดีวีดี/ซีดี และจากการฝึกอบรม การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐอื่นๆ

นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ยังเห็นว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจต่อการใช้วิธีการเรียนรู้ของเกษตรกรจากแหล่งอื่น ๆ ในระดับมาก ได้แก่ วิธีการอ่านหนังสือ/เอกสาร วิธีการชมโทรทัศน์ วิธีการเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบล และวิธีการเรียนรู้จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (เฟซบุ๊ก, ไลน์)

1.3.5 การนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและการได้รับประโยชน์ในแต่ละด้านของเกษตรกรตามความเห็นของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

1) **ด้านความพอประมาณ** ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ปรากฏผลในแต่ละประเด็น ดังนี้

เกษตรกร ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเห็นว่าตนเอง มีการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าที่สุด เช่น ใช้พื้นว่างบริเวณหน้าบ้านหรือหลังบ้านปลูกสมุนไพรและพืชผักสวนครัว เลี้ยงไก่ และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้รู้มาปรับใช้ รองลงมาเกษตรกร ได้ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ไม่ซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยไม่ใช้จ่ายในงานประเพณี/วัฒนธรรมมากเกินไปจนความจำเป็น เกษตรกรไม่ทำอะไรเกินตัว เกินกำลังของตนเอง โดยเกษตรกรเห็นว่ามีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดในทุกประเด็น นอกจากนี้เกษตรกรส่วนมากยังไม่กู้หนี้ยืมสินมาใช้จ่ายโดยไม่เกิดรายได้ และสามารถจัดการเงินได้ตามแผน โดยมีระดับความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมาก และมีเกษตรกรจำนวนน้อยที่สุด มีการผลิตเครื่องอุปโภคใช้เองในครัวเรือน เช่น ทำน้ำยาล้างจาน แชมพู ผงซักฟอกไปปฏิบัติ โดยเห็นว่ามีประโยชน์อยู่ในระดับมาก

ในด้านความเห็นของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พบว่า เจ้าหน้าที่ทั้งหมด เห็นว่าเกษตรกรนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ด้านความพอประมาณไปใช้ในชีวิตประจำวันเกษตรกรในประเด็นต่างๆ ได้แก่ การใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าที่สุด เช่น ใช้พื้นว่างบริเวณหน้าบ้านหรือหลังบ้านปลูกสมุนไพรและพืชผักสวนครัว เลี้ยงไก่ รองลงมาเห็นว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้รู้มาปรับใช้ และการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ไม่ซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยไม่ใช้จ่ายในงานประเพณี/วัฒนธรรมมากเกินไปจนความจำเป็น โดยทุกประเด็นมีความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ เกษตรกรยังไม่ทำอะไรเกินตัว เกินกำลังของตนเอง ไม่กู้หนี้ยืมสินมาใช้จ่ายโดยไม่เกิดรายได้ และสามารถ จัดการเงินได้ตามแผนไปปฏิบัติ และเจ้าหน้าที่ เห็นว่า

เกษตรกรมีการผลิตเครื่องอุปโภคใช้เองในครัวเรือน เช่น ทำน้ำยาล้างจาน แชมพู ผงซักฟอก โดยเจ้าหน้าที่เห็นว่าทุกประเด็นมีประโยชน์ต่อเกษตรกรอยู่ในระดับมาก

2) ด้านความมีเหตุผล ปรากฏผลในแต่ละประเด็นดังนี้

เกษตรกรเกือบทั้งหมดเห็นว่าตนเอง นำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ด้านความมีเหตุผล ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการรักษาสิ่งของต่าง ๆ ให้คงอยู่ในสภาพใช้งานได้นาน ๆ ซึ่งมีระดับความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมาก รองลงมา เกษตรกรเห็นว่าตนเองมีการดูแลสุขภาพ เช่น การรักษาความสะอาดที่สาธารณะ การกำจัดขยะ สิ่งมลพิษที่ถูกต้อง เกษตรกร มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินเท่าที่จำเป็น และมีการวางแผนการใช้จ่ายในแต่ละช่วงเวลาและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการดูแลสุขภาพแม่ น้ำ ลำคลอง แหล่งน้ำสาธารณะอื่น ๆ เกษตรกรได้นำการตัดสินใจในการประกอบอาชีพ โดยการศึกษาข้อมูล หาความรู้ก่อนให้ชัดเจน เกษตรกรมีการพูดคุย แสดงเหตุผลเมื่อเกิดปัญหาในครัวเรือนและในชุมชน เกษตรกรมีการลดต้นทุนการผลิตด้วยการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือพืช อื่น ๆ เอง ทำปุ๋ยหมักใช้เอง ลดหรือเลิกใช้สารเคมีในการผลิตและการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม โดยทุกประเด็นมีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด และเกษตรกรไม่ซื้อสินค้าราคาแพง ของยี่ห้อดัง สินค้าฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น และนำวัสดุที่ใช้งานแล้วไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ใหม่ โดยมีระดับความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรอยู่ในระดับมาก

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เห็นว่าเกษตรกรมีการลดต้นทุนการผลิตด้วยการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือพืช อื่น ๆ เอง ทำปุ๋ยหมักใช้เอง ลดหรือเลิกใช้สารเคมีในการผลิต โดยมีระดับความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุด รองลงมาเจ้าหน้าที่เห็นว่าเกษตรกรมีการดูแลสุขภาพ เช่น การรักษาความสะอาดที่สาธารณะ เกษตรกรมีการพูดคุย แสดงเหตุผลเมื่อเกิดปัญหาในครัวเรือนและในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการดูแลสุขภาพแม่ น้ำ ลำคลอง แหล่งน้ำสาธารณะอื่น ๆ มีการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม มีการรักษาสิ่งของต่าง ๆ ให้คงอยู่ในสภาพใช้งานได้นาน ๆ ไม่ซื้อสินค้าราคาแพง ของยี่ห้อดัง สินค้าฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นและการนำวัสดุที่ใช้งานแล้วไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ใหม่ โดยมีประโยชน์ต่อเกษตรกรอยู่ในระดับมากที่สุดในทุกประเด็น นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังเห็นว่าเกษตรกรมีการตัดสินใจในการประกอบอาชีพ โดยการศึกษาข้อมูลหาความรู้ก่อนให้ชัดเจน และเกษตรกรมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินเท่าที่จำเป็น มีการวางแผนการใช้จ่ายในแต่ละช่วงเวลา โดยมีระดับความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 2 ประเด็น

3) ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ปรากฏผลในแต่ละประเด็น ดังนี้

เกษตรกรเห็นว่าตนเองนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไปใช้ในชีวิตประจำวันในประเด็นต่อไปนี้ ได้แก่

เกษตรกรเกือบทั้งหมด มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและประหยัด เช่น ปัดน้ำ ร่องลงมาเกษตรกรมีการผลิตและบริโภคอาหารและสินค้าที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น อาหารปลอดภัยจากสารเคมีต่าง ๆ เพื่อสุขภาพที่แข็งแรงและปลอดภัย เกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ให้สมบูรณ์เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางธรรมชาติ การเข้าร่วมและได้รับการสนับสนุนดูแลจากกลุ่มเศรษฐกิจต่าง ๆ ในชุมชน และการทำประกันชีวิต ประกันภัยอุบัติเหตุ หรือการทำมาปณกิจสงเคราะห์ในครอบครัว การมีกิจกรรมการออม การจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งในการออม เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ กลุ่มสัจจะ สหกรณ์ออมทรัพย์ฯ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอื่น ๆ และธนาคาร เป็นต้น เกษตรกรได้เข้าร่วมสวัสดิการชุมชน เช่น ผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส กลุ่มมาปณกิจสงเคราะห์ กองทุนสวัสดิการชุมชน และเกษตรกรได้เข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยทุกประเด็นเกษตรกรเห็นว่ามีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เห็นว่าเกษตรกรมีการเข้าร่วมสวัสดิการชุมชน เช่น ผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส กลุ่มมาปณกิจสงเคราะห์ กองทุนสวัสดิการชุมชนไปปฏิบัติ ร่องลงมาเกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ให้สมบูรณ์เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางธรรมชาติ เกษตรกรมีกิจกรรมการออม การจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งในการออม เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ กลุ่มสัจจะ สหกรณ์ออมทรัพย์ฯ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอื่น ๆ และธนาคาร เป็นต้น มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและประหยัด เช่น ปัดน้ำ และการผลิตและบริโภคอาหารและสินค้าที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น อาหารปลอดภัยจากสารเคมีต่าง ๆ เพื่อสุขภาพที่แข็งแรงและปลอดภัย เกษตรกรเข้าร่วมและได้รับการสนับสนุนดูแลจากกลุ่มเศรษฐกิจต่าง ๆ ในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีการทำประกันชีวิต ประกันภัยอุบัติเหตุ หรือการทำมาปณกิจสงเคราะห์ในครอบครัว โดยเห็นว่าทุกประเด็นมีประโยชน์ต่อเกษตรกรอยู่ในระดับมากที่สุด

4) ด้านเงื่อนไขการมีองค์ความรู้ ปรากฏผลในแต่ละประเด็น ดังนี้

เกษตรกรเห็นว่าตนเอง นำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ด้านเงื่อนไขการมีองค์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ เกษตรกรเกือบทั้งหมด ส่งเสริมให้บุตรหลาน สมาชิกในครัวเรือนได้เรียนรู้อยู่เสมอและการติดตามข่าวสารบ้านเมืองและเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอไปปฏิบัติ ร่องลงมาเกษตรกรเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กิจกรรมด้านสวัสดิการของชุมชน กิจกรรมที่เสริมสร้างความสามัคคีไปปฏิบัติ เกษตรกรมีการแสวงหาข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนการตัดสินใจที่ดี การมีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพเสมอ และมี

การติดตามและประเมินสิ่งต่าง ๆ ที่ปฏิบัติเพื่อทราบข้อดี/ข้อเสียและผลที่เกิดขึ้น เกษตรกรมีการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีวิตและการผลิตสินค้าไปปฏิบัติ เกษตรกรเข้าร่วมเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเสมอไปปฏิบัติ และเกษตรกรนำความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ให้เหมาะสมไปปฏิบัติ โดยทุกประเด็นมีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นเกี่ยวกับการนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ด้านเงื่อนไขการเมืองค้ำความรู้ ของเกษตรกร ดังนี้ เจ้าหน้าที่ทั้งหมด เห็นว่าเกษตรกรมีการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กิจกรรมด้านสวัสดิการของชุมชน กิจกรรมที่เสริมสร้างความสามัคคีติดตามข่าวสารบ้านเมืองและเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ มีการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีวิตและการผลิตสินค้า มีการแสวงหาข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนการตัดสินใจที่ดีและการส่งเสริมให้บุตรหลาน สมาชิกในครัวเรือนได้เรียนรู้อยู่เสมอ มีการบริหารจัดการข้อมูลที่ใช้ปฏิบัติ และมีการติดตามและประเมินสิ่งต่าง ๆ ที่ปฏิบัติเพื่อทราบข้อดี/ข้อเสียและผลที่เกิดขึ้น โดยทุกประเด็นมีความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุด นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าเกษตรกรนำความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ให้เหมาะสม มีการนำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพเสมอ และการเข้าร่วมเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเสมอ โดยทุกประเด็นมีความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุดเช่นกัน

5) ด้านเงื่อนไขการมีคุณธรรม ปรากฏผลในแต่ละประเด็น ดังนี้

เกษตรกร เห็นว่าตนเอง นำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ด้านเงื่อนไขการมีคุณธรรม ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ เกษตรกร รู้จักอดทน อดกลั้น มีสติอยู่เสมอ โดยมีความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุด รองลงมาเกษตรกรได้นำคนในครัวเรือนปฏิบัติตามหลักศาสนา การยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงานแบบมีส่วนร่วม รู้รักสามัคคีไม่มีใจมตี ไม่แตกแยก การปฏิบัติตามกฎระเบียบชุมชนที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และการเสียสละ และไม่กลัวความลำบาก เกษตรกรมีกิจกรรมสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น ผลิตอาหาร การทำการเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้าง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นระบบเกษตรปลอดภัย และการค้าขาย ประกอบอาชีพด้วยความเป็นธรรมและสุจริต มีการลด ละ เลิกอบายมุข การพนัน และการเสี่ยงโชคต่าง ๆ โดยมีความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุดในทุกประเด็น

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมด เห็นว่าคนในครัวเรือนเกษตรกรปฏิบัติตามหลักศาสนา และมีกิจกรรมสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยมีความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องยังเห็นว่าเกษตรกรยังยึดหลัก

ประชาธิปไตยในการทำงานแบบมีส่วนร่วม รู้รักสามัคคีไม่มีใจมตี ไม่แตกแยก มีการค้าขาย ประกอบอาชีพด้วยความเป็นธรรมและสุจริต และการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบชุมชนที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน มีการเสียสละ และไม่กลัวความลำบากและการรู้จักอดทน อดกลั้น มีสติอยู่เสมอ มีการลดละเลิกอบายมุข การพนัน และการเสีงโชคต่าง ๆ และการผลิตอาหาร การทำการเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้าง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นระบบเกษตรปลอดภัย โดยเห็นว่าการทำกิจกรรมดังกล่าวของเกษตรกรมีความเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรอยู่ในระดับมากที่สุดในทุกประเด็น

1.3.6 วิถีชีวิตในการพึ่งพาตนเองระดับบุคคล กลุ่มและชุมชนของเกษตรกร

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรในชุมชนมีการลดรายจ่าย โดยใช้พื้นว่างบริเวณบ้านปลูกสมุนไพรและพืชผักสวนครัว เลี้ยงไก่ และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้รู้มาปรับใช้ ได้ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ไม่ซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยไม่ใช้จ่ายในงานประเพณี/วัฒนธรรมมากเกินไป เกษตรกรไม่ทำอะไรเกินตัว เกินกำลังของตนเอง มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินเท่าที่จำเป็น มีการวางแผนการใช้จ่ายในแต่ละช่วงเวลา ทำกิจกรรมการออม การจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งในการออม นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม เกิดการซื้อขายในชุมชน เกษตรกรมีการลดต้นทุนการผลิตด้วยการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือพืช อื่น ๆ เอง ทำปุ๋ยหมักใช้เอง ลดหรือเลิกใช้สารเคมีในการผลิต ผลิตเครื่องอุปโภคใช้เองในครัวเรือน เช่น ทำน้ำยาล้างจาน แชมพู ผงซักฟอก ทำให้ลดการนำเข้าจากภายนอก(การพึ่งกันเอง) เหลือใช้จึงทำการค้าขายแบ่งปันสร้างรายได้ ทำให้เกิดการพึ่งตนเองทั้งในระดับบุคคล กลุ่มและชุมชน

1.3.7 การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และด้านสังคมของเกษตรกรในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามความเห็นของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

1) การพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี จากการศึกษพบว่า เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี ในภาพรวม ดังนี้ เกษตรกรเห็นว่าการพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยีอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับความเห็นของเจ้าหน้าที่ ที่เห็นว่าเกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยีอยู่ในระดับมากที่สุด

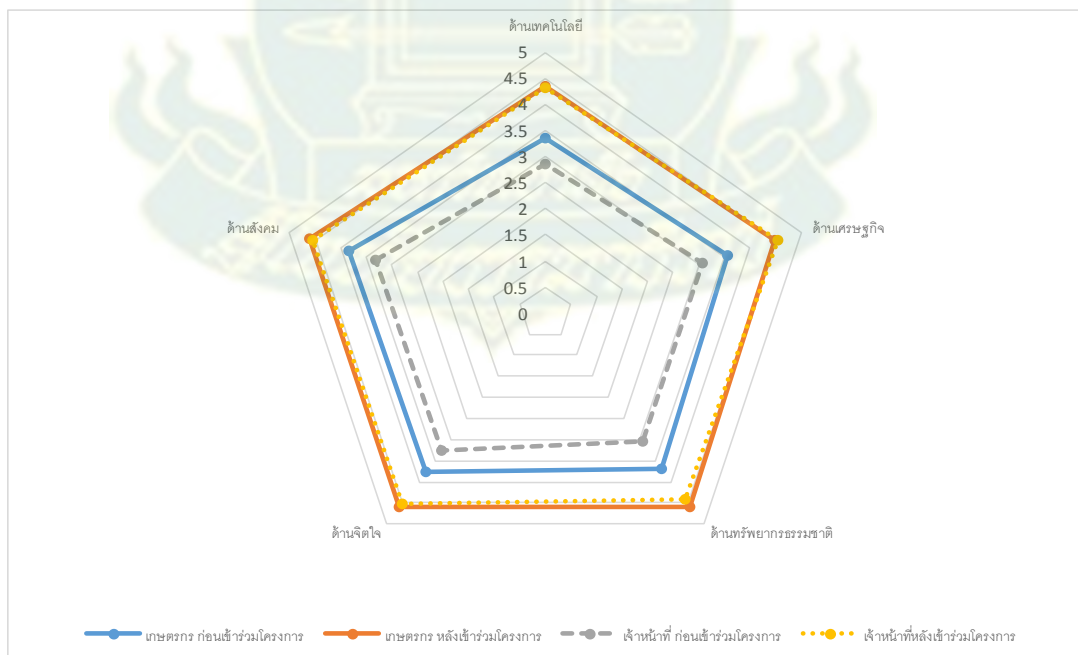
2) การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ ในภาพรวม เกษตรกรเห็นว่าการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมากที่สุด) ซึ่ง เป็นไปในทิศทางเดียวกับความเห็นของเจ้าหน้าที่ ที่เห็นว่าเกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ ก่อนการได้รับ

การเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมากที่สุด

3) การพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าในภาพรวม เกษตรกรเห็นว่ามีการพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับความเห็นของเจ้าหน้าที่ ที่เห็นว่าเกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับมากที่สุด

4) การพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ พบว่าเกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจในภาพรวม ดังนี้ เกษตรกรเห็นว่ามีการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด เจ้าหน้าที่ก็มีความเห็นสอดคล้องกันว่า เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด

5) การพึ่งพาตนเองด้านสังคม พบว่า เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านสังคมในภาพรวม ดังนี้ เกษตรกรเห็นว่ามีการพึ่งพาตนเองด้านสังคม ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับความเห็นของเจ้าหน้าที่ ที่เห็นว่าเกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านสังคม ก่อนการได้รับการเรียนรู้ อยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเรียนรู้มีการพึ่งพาตนเองด้านสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด

ภาพที่ 5.1 สรุปการเปลี่ยนแปลงการพึงตนเองใน 5 มิติก่อนและหลังเรียนรู้
ตามความเห็นของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

1.3.8 ปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของ เกษตรกร

1) **ด้านตัวเองและครอบครัว** ปัญหา คือ (1) เกษตรกรไม่มีความมั่นใจในการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง (2) มีเวลาในการปฏิบัติตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงน้อยเนื่องจากมีภารกิจครอบครัวหลายอย่าง (3) ขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

2) **ด้านกลุ่ม** ปัญหา คือ ไม่มีเวลาและไม่มีสถานที่จัดทำกิจกรรมร่วมกันภายในกลุ่ม (2) ขาดความร่วมมือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม (3) กลุ่มยังไม่เป็นรูปธรรมและขาดผู้นำที่เข้มแข็ง (4) ความคิดเห็นไม่ตรงกันและขาดความเข้มแข็งภายในกลุ่ม (5) สมาชิกขาดความร่วมมือในการทำกิจกรรม

3) **ด้านการเรียนรู้** ปัญหา คือ (1) ไม่มีศูนย์กลาง ในการเป็นศูนย์เรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม (2) การสื่อสารในการเรียนรู้ไม่เพียงพอ (3) การเรียนรู้ไม่ต่อเนื่องและขาดการเรียนรู้ใหม่ๆ (4) ขาดการเรียนรู้ทางด้านอินเทอร์เน็ตและขาดความรู้ภาษาอังกฤษ

4) **ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงาน** ปัญหา คือ (1) ขาดงบประมาณในการสนับสนุน (2) ขาดเงินทุนหมุนเวียน (3) ขาดการสนับสนุนปัจจัยการผลิต (4) ขาดการดูแลกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

5) **ด้านทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า/ปัจจัยการผลิต** ปัญหา คือ (1) เกิดภัยแล้งทำให้ผลผลิตไม่ได้เต็มที่ (2) ขาดแหล่งน้ำในการทำเกษตร (3) เกิดปัญหาดินเค็มและดินเปรี้ยว (4) เกิดภัยธรรมชาติและไม่เป็นไปตามฤดูกาลทำให้ผลผลิตลดลง

1.3.9 ปัญหาในการประสานงานและรับผิดชอบดูแลการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงของเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง

1) **ประเด็นการบริหารงาน** ได้แก่ (1) การประสานงานระหว่างหน่วยงานหลักและหน่วยงานภาคีในการดำเนินงานต้องทำตามคำสั่งโครงการเท่านั้น (2) สมาชิกและเจ้าหน้าที่มีเวลาในการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงน้อยทำให้ดูแลกลุ่มได้ไม่สม่ำเสมอ (3) เจ้าหน้าที่ที่มีภารกิจที่รับผิดชอบมากทำให้การบริหารงานไม่ได้ตามเป้าหมาย (4) ขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานรวมถึงบุคลากรในการถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องทุนแรงไม่เพียงพอต่อความต้องการ (5) การบริหารงานมีการสลับเปลี่ยนบุคลากรอยู่บ่อยครั้งทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง (6) การบริหารจัดการไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์

2) ประเด็นการประสานงานกลุ่ม ได้แก่ (1) สมาชิกกลุ่มเข้าร่วมไม่ครบในการจัดประชุม (2) ประธาน/ผู้นำกลุ่มมีภารกิจหลายอย่างทำให้การนัดประชุมหรือจัดกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง (3) กิจกรรมกลุ่มไม่เป็นไปตามกรอบและแผนที่เตรียมไว้ (4) มีการติดต่อประสานงานภายในกลุ่มน้อย

3) ประเด็นการเรียนรู้ ได้แก่ (1) สมาชิกให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เล็กน้อย มีความไม่พร้อมในการเรียนรู้และสมาชิกส่วนใหญ่มีอายุมาก (2) ไม่มีการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเพียงพอ (3) ขาดการอบรมการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ (4) สื่อการเรียนรู้มีความยาวมากจึงใช้เวลานานในการเรียนรู้ (5) ขาดการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตการตลาด (6) เกษตรกรสนใจในการเรียนรู้ผ่านวีดิทัศน์น้อยเนื่องจากชอบวิธีการปฏิบัติจริงมากกว่า (7) สมาชิกกลุ่มยังเข้าไม่ถึงความรู้ใหม่ๆเท่าที่ควร (8) ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

4) ประเด็นการสนับสนุนและเชื่อมเครือข่าย ได้แก่ (1) มีการเชื่อมโยงเครือข่ายไม่มากเท่าที่ควร (2) การเชื่อมโยงเครือข่ายมีหน่วยงานที่เข้ามาให้การสนับสนุนน้อย (3) ยังไม่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเครือข่าย (4) ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการอื่นๆในพื้นที่ (5) แต่ละกลุ่มและเครือข่ายมีการประสานงานทางด้านข้อมูลน้อย

1.3.9 ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของ

เกษตรกร

1) ด้านตัวเองและครอบครัว ได้แก่ (1) ควรมีการสร้างกิจกรรมที่พึงรายได้อย่างต่อเนื่องสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ตลอดปี (2) ควรขยายระยะเวลาการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (3) ควรมีการสนับสนุนทุนเพื่อประกอบอาชีพ (4) ควรมีการฝึกอบรมเพื่อสร้างความสามัคคีและลงมือดำเนินกิจกรรมไปพร้อมกัน (5) ควรมีการแนะนำให้บุตรหลานมาสานต่อกิจกรรมให้เกิดความยั่งยืน

2) ด้านกลุ่ม ได้แก่ (1) ควรมีการจัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกภายในกลุ่ม (2) ควรมีการสร้างกฎระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนรวมถึงสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่สมาชิกในกลุ่ม (3) ควรเพิ่มสถานที่จัดกิจกรรมและแปลงเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม

3) ด้านการเรียนรู้ ได้แก่ (1) ควรมีการไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ (2) ควรนำเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มความรู้และจัดหาวิทยากรเฉพาะทางมาให้ความรู้กับเกษตรกร (3) ควรมีการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรมและลงรายละเอียดให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจ (4) ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม (5) ควรมีการส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านภาษาอังกฤษ

4) ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงาน ได้แก่ (1) ควรมีโครงการสนับสนุนจาก

หน่วยงานเพิ่มมากขึ้น (2) ควรมีการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ให้ลงมาตรวจภายในพื้นที่อยู่เสมอ (3) ควรมีการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมเพื่อใช้สอยในการจัดกิจกรรม (4) ควรมีการสนับสนุนเรื่องปัจจัยการผลิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกร

5) ด้านทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า/ปัจจัยการผลิต ได้แก่ (1) ควรมีการปลูกพืชที่หลากหลายและใช้น้ำอย่างเหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในฤดูแล้งและฤดูผลผลิตตกต่ำ (2) ควรมีการสนับสนุนความรู้ทางด้านปรับปรุงดิน (3) ควรมีการสนับสนุนชุดท่อส่งน้ำสระกักเก็บน้ำและเจาะน้ำบาดาลเพื่อใช้ในฤดูแล้ง (4) ควรมีการสนับสนุนทำปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยชีวภาพเพื่อใช้ในการผลิตทางการเกษตร (5) ควรมีการสนับสนุนด้านเมล็ดพันธุ์ทางการเกษตร

1.3.10 ข้อเสนอแนะในการประสานงานและรับผิดชอบดูแลการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงฯของเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง

1) ประเด็นการบริหารงาน ได้แก่ (1) ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานหลักในการดำเนินงานตามโครงการและมีการวางแผนงานของโครงการอย่างเป็นรูปธรรม (2) ควรมีการร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเข้ามาดำเนินงานเสริมในฐานะพี่เลี้ยงให้กับสมาชิกศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงฯ (3) ควรมีการสร้างผู้นำกลุ่มให้มีการเข้มแข็ง (4) เพิ่มงบประมาณในการสนับสนุนเพื่อสร้างแรงจูงใจ (5) ควรมีการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานนอกสถานที่ (6) ควรจัดทำคู่มือโครงการและแนวทางการดำเนินงานของศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงรวมถึงมีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (7) ควรมีการถ่ายทอดแนวทางการดำเนินงานให้กับบุคลากรอย่างทั่วถึง (8) เจ้าหน้าที่ควรทำความเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง

2) ประเด็นการประสานงานกลุ่ม ได้แก่ (1) ควรมีการตั้งกฎระเบียบข้อบังคับภายในกลุ่มให้สมาชิกสามารถดำเนินงานไปในแบบแผนเดียวกัน (2) ควรมีการจัดสัมมนาเพื่อให้มีการเชื่อมโยงประสานงานกันมากขึ้น (3) ควรมีการแบ่งหน้าที่ให้มีผู้ประสานงานภายในกลุ่มอย่างชัดเจน

3) ประเด็นการเรียนรู้ ได้แก่ (1) ควรมีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง (2) ควรมีศูนย์กลางในการเรียนรู้ที่เป็นสาธารณะประโยชน์ซึ่งทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ (3) ควรกำหนดกิจกรรมให้มีความกระชับและมีการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ (4) ควรจัดการอบรมและประเมินผลอย่างต่อเนื่องรวมถึงจัดให้มีการเรียนรู้และใช้สื่ออย่างเหมาะสมกับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ (5) จัดทำสื่อการเรียนรู้ให้มีเนื้อหาที่กระชับและเข้าใจง่าย (6) ควรมีการสร้างแปลงเรียนรู้ต้นแบบที่สมาชิกสามารถลงมือปฏิบัติได้

4) ประเด็นการสนับสนุนและเชื่อมเครือข่าย ได้แก่ (1) ควรสร้างความ

เข้าใจระหว่างเครือข่าย (2) ควรให้หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างศูนย์ (3) สนับสนุนงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (4) ควรมีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเครือข่าย (5) ควรมีการประสานงานเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างเป็นระบบทั้งระดับอำเภอ จังหวัด เขต และประเทศ (6) ควรมีการบูรณาการเพิ่มมากขึ้น เช่น มีกรู๊ปไลน์ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการดำเนินงานในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว

1.3.11 การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของคนต้นแบบ

จากการศึกษา พบว่า คนต้นแบบทั้ง 10 ได้นำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยทำกิจกรรมทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่มและชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อบุคคล ครัวเรือนเกษตรกร ต่อกลุ่มและการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะการประกอบอาชีพเกษตร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

2. อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏผลดังนี้

2.1 การเรียนรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นสอดคล้องกันว่าเกษตรกรเกือบทั้งหมดมีการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ของมสธ. ในวิธีการต่างๆ ได้แก่ การเรียนรู้จากการรวมกลุ่มชมวิดิทัศน์คัดสรร (แผ่นดีวีดี/ซีดี) และการทำกิจกรรมหลังจากชมวิดิทัศน์ร่วมกับกลุ่ม การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มในการพูดคุย สรุปล วิเคราะห์เนื้อหา สรุปลทเรียนและปฏิบัติการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน การเรียนรู้จากทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและครัวเรือนในการเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย และการเรียนรู้เสริมจากการศึกษาดูงานจากบุคคลต้นแบบ กลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิธร แปลงไรสง (2558) ที่ได้ศึกษาการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลจันดุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า เกษตรกรทุกรายได้รับการเรียนรู้จากทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและครัวเรือนในการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และการเรียนรู้เสริมจากการศึกษาดูงานจากบุคคลต้นแบบ กลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ และมีการนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจ พอเพียง” ไปใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับมาก

นอกจากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทั้งเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ยังเห็นพ้องกันว่า เกษตรกรยังมีการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” จากแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ซึ่งเกษตรกรเกือบทั้งหมด ได้รับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน รองลงมา ได้รับการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้รู้/ผู้นำชุมชน เกษตรกร เรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร. การฝึกอบรม การร่วมประชุม/การสัมมนา และได้รับการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานกลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ

การที่เกษตรกรมีการเรียนรู้หลากหลายวิธี และนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ทำให้เกษตรกรมีความเข้าใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งการเรียนรู้ของเกษตรกรในรูปแบบดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่เป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้เชิงประสบการณ์กับกระบวนการ เพราะในแต่ละองค์ประกอบของวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นั้น ผู้เรียนแต่ละคนซึ่งมีประสบการณ์ติดตัวมา จะสามารถใช้ประสบการณ์ของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนทดลองใช้ความรู้ที่เรียนมาไปสู่การปฏิบัติได้ดั่งนั้น ต้องผ่านกระบวนการกลุ่ม ฉะนั้นการให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่ม จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน และช่วยกันทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่เป็นการเรียนรู้ที่นำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกันให้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน หรืออาจจะผสมผสานวิธีการและการใช้สื่ออุปกรณ์เข้าด้วยกัน จนมีความสมบูรณ์ครบถ้วนในตัวเอง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ส่งเสริมให้เกิดทักษะและความสามารถในการแก้ปัญหา

2.2 ด้านความพึงพอใจต่อการเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ ของเกษตรกรตามความเห็นของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษา พบว่า ในภาพรวม เกษตรกรพึงพอใจต่อการเรียนรู้ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่เห็นว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดเช่นกัน โดยเฉพาะการเรียนรู้ จากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้รู้/ผู้นำชุมชน การเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร การเรียนรู้จากการร่วมประชุม/การสัมมนา และการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานกลุ่มต้นแบบ ชุมชนต้นแบบ การจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้โดยการให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ (Learning by doing) ทำให้เกษตรกรได้เห็นของจริงและได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการกลุ่ม

2.3 การนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีการนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ” ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในทุกด้าน ทั้งด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้านเงื่อนไขการเมืองค้ำความรู้ และ ด้านเงื่อนไขการมีคุณธรรม ซึ่งทั้ง ทั้งเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นตรงกันเกี่ยวกับประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากการการนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ” ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในระดับมากที่สุดในทุกด้าน ทั้งด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ด้านเงื่อนไขการเมืองค้ำความรู้ ด้านเงื่อนไขการมีคุณธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของสมจิต บุทธิจักร (2558) ที่ได้ศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านนาหนองแคน ตำบลหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 5 ด้าน และตรงกับงานวิจัยของศศิธร แปลงไธสง (2558) ที่ได้ศึกษาการส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลจันทุม อำเภอปลื้มพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ การส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกรทุกรายมีการนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ” ไปใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับมาก และงานวิจัยของอัญชัญ อยู่สบาย (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตนเองของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้อำเภอสนามชัยเขต ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ87.3) มีการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด

การที่เกษตรกรมีการนำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “ การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ” ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในทุกด้าน ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากประโยชน์ที่ได้รับจากการนำไปปฏิบัติ และวิธีการที่เรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้รูปแบบดังกล่าวเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ กิจกรรมการเรียนรู้ใด ๆ จะต้องพิจารณาถึงการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ไม่ใช่ผู้สอนหรือวิทยากรเป็นศูนย์กลาง จัดประสบการณ์ตรงให้ฝึกปฏิบัติจริง เพราะผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี เมื่อมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริง และเป็นเรื่องให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้น ๆ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนร่วมคิด ทำ และทำงานเป็นกลุ่ม มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้แก่ผู้เรียนรู้ คือ ผู้เรียนได้คิด ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

2.4 การพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และด้านสังคมของเกษตรกรในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเห็นตรงกันว่า หลังจากมีการเรียนรู้จากสื่อและวิธีการต่างๆและมีการนำสิ่งที่ได้รับการเรียนรู้ไปปฏิบัติ ส่งผลทำให้

เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และด้านสังคม สอดคล้องกับผลการถอดบทเรียนคนต้นแบบ ที่พบว่า คนต้นแบบทั้ง 10 ได้นำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่มและชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อบุคคล ครัวเรือนเกษตรกร ต่อกลุ่มและการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในด้านต่างๆ ทั้งด้านทั้งความรู้ ทักษะการประกอบอาชีพเกษตร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่นเดียวกับงานวิจัยของของอัญชัญ อยู่สบาย (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตนเองของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มไม้อำเภอสนามชัยเขต ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ95.8) มีการพึ่งพาตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุดในทุกด้านเช่นกัน ผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปตามแนวความคิดการพึ่งตนเอง (Self-sufficiency Economic) ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวัดความสามารถในการพึ่งตนเองได้ในชนบท ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 5 ด้านหรือ TERMS ได้แก่ Technology Economic Resource Mental and Socio-Cultural กล่าวได้ การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในด้านต่างๆได้

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้

จากการศึกษาพบว่า ทั้งเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเกษตรกรที่นำไปสู่การปฏิบัติก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรและส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน ในการส่งเสริมการเรียนรู้การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงควรดำเนินการ ดังนี้

1) **ควรเน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ** ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องพิจารณาถึงการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ แล้วบูรณาการวิธีการต่างๆ รวมทั้งเนื้อหาที่เรียนรู้เข้าด้วยกัน ดังการเรียนรู้ของเกษตรกรจากการรวมกลุ่มชมสื่อวีดิทัศน์คัดสรร (แผ่นดีวีดี/ซีดี) และทำกิจกรรมหลังจากชมวีดิทัศน์ร่วมกับกลุ่ม ผู้เรียนมีการพูดคุย สรุป วิเคราะห์เนื้อหา สรุปบทเรียนและปฏิบัติการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน เกิดการเรียนรู้จากทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและครัวเรือน

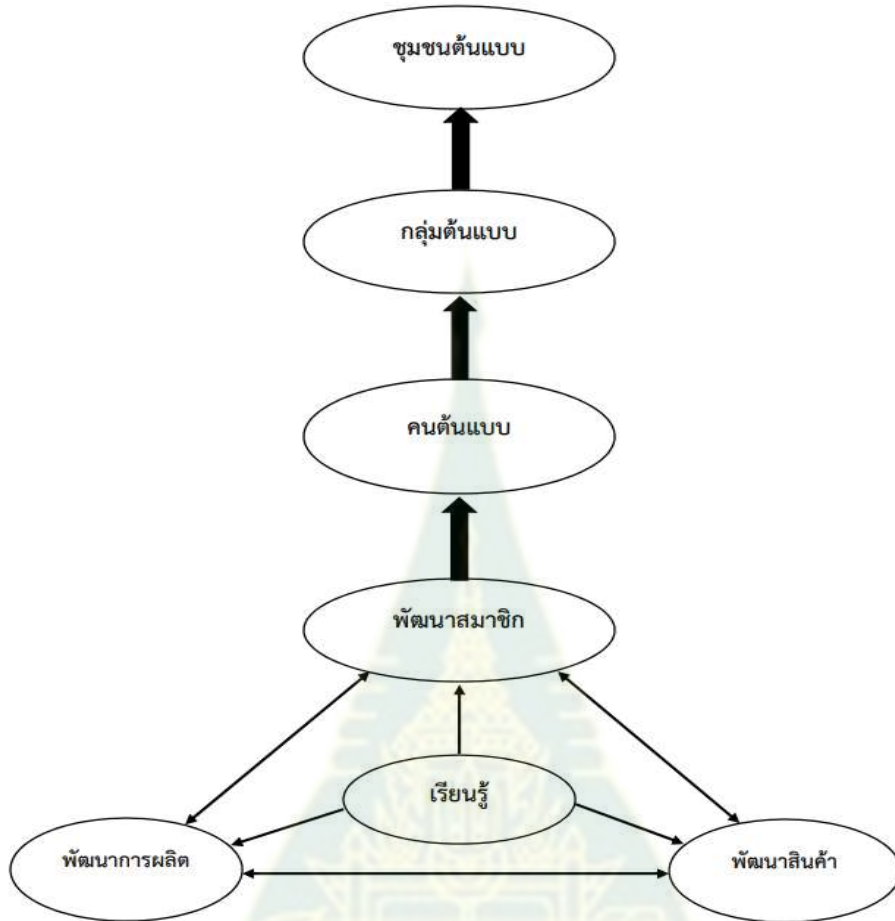
2) **จัดประสบการณ์ตรงให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง** จากผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีการเรียนรู้จากการได้ปฏิบัติจริง และเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ก็มีความพึงพอใจต่อวิธีการนี้ในระดับมากที่สุด อีกทั้งการเรียนรู้แบบนี้ยังส่งผลให้เกษตรกรมีการนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงและเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร ดังนั้นในการส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงควรใช้วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้โดยเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง เพราะผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี เมื่อมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริง และเป็นเรื่อง que ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้น ๆ

3) **เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการกลุ่ม** จากผลการศึกษา ที่พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพูดคุย สรุป วิเคราะห์เนื้อหา สรุปบทเรียนส่งผลให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติและพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนสู่ การพึ่งพาตนเองได้ในมิติต่างๆ ดังนั้นในการส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงควรใช้วิธีการเรียนรู้แบบเป็นกลุ่มโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนร่วมคิด ทำ และทำงานเป็นกลุ่ม มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้แก่ผู้เรียนรู้ คือ ผู้เรียนได้คิด ได้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์และได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

4) **การเรียนรู้เกิดจากการผสมผสานทั้งเนื้อหาและการทำงานจริง** ทำให้ ผู้เรียนเห็นปัญหาและอุปสรรคสามารถเชื่อมโยงสู่ชีวิตจริงเหตุการณ์จริงโดยเอาเรื่องจริงของชีวิตมา เรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้มีชีวิตชีวาและจับต้องได้จริง

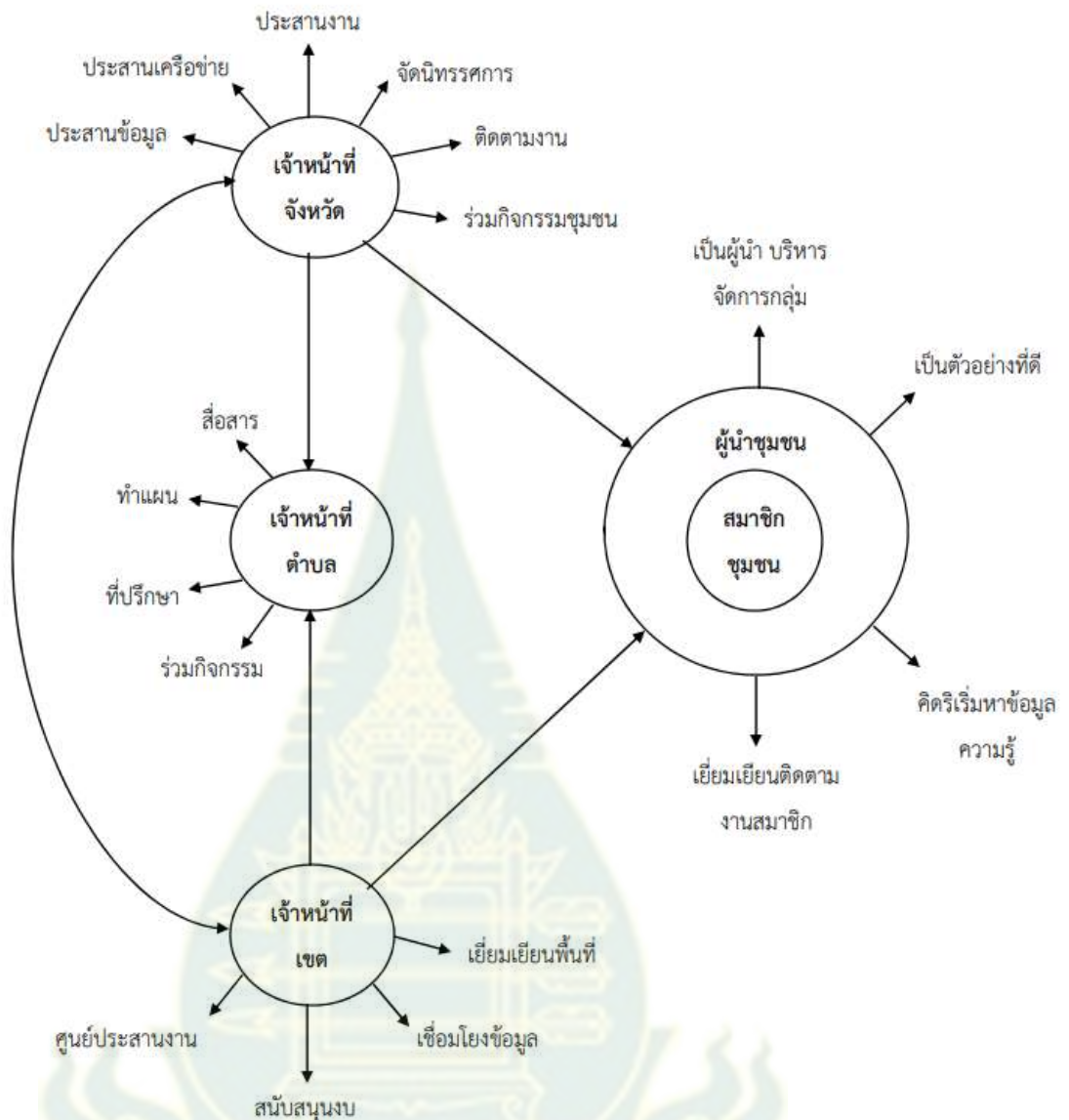
5) **การนำต้นแบบมาเป็นบทเรียนในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง** จากการศึกษา พบว่า การถอดบทเรียนจากคนต้นแบบ ทำให้เห็นว่าคนต้นแบบทั้ง 10 ได้นำผลที่ได้จากการเรียนรู้ตามหลักสูตร “การดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน โดยทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่มและชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อบุคคล ครัวเรือนเกษตรกร ต่อกลุ่มและการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในด้านต่างๆ ทั้งด้านทั้งความรู้ ทักษะการประกอบอาชีพเกษตร ด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น เพื่อก่อให้เกิดพลังและเป็นแนวทางในการเรียนรู้และพัฒนาสู่การ พึ่งพาตนเองได้ จึงควรนำต้นแบบมาเป็นบทเรียนในการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

3.1.2 **กำหนดวิธีการในการดำเนินงานส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้สำเร็จ** โดยควรเน้นการสร้างกลไกในการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการผลิต สินค้า และสมาชิกสู่การเป็นคนต้นแบบ กลุ่มต้นแบบและชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ 5.2 วิธีการในการดำเนินงานส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ

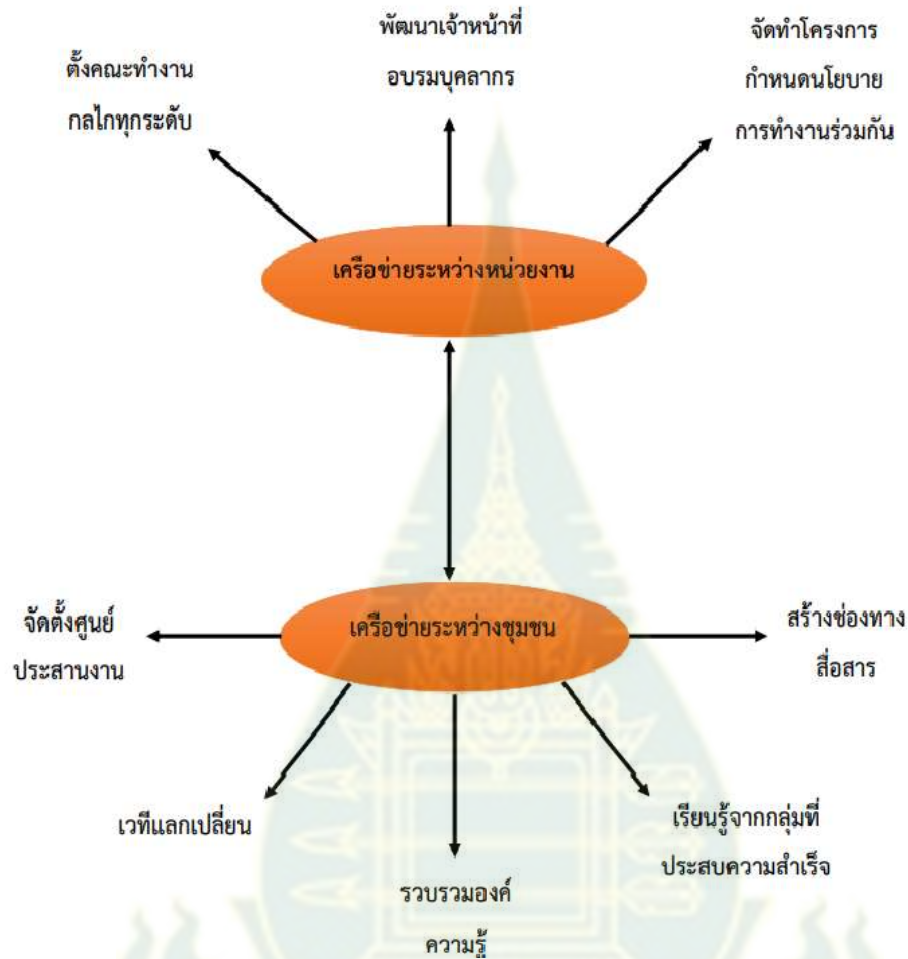
3.1.2 ส่งเสริมบทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับตำบล ระดับจังหวัดและระดับเขต โดยระดับตำบลมีบทบาทเป็นที่ปรึกษา ทำแผน ร่วมกิจกรรมและสื่อสารกับสมาชิกชุมชนและเจ้าหน้าที่ระดับต่างๆ ระดับจังหวัดมีบทบาทประสานข้อมูล ประสานเครือข่ายประสานงาน จัดนิทรรศการ ติดตามงาน และร่วมกิจกรรมทุกระดับ ส่วนเจ้าหน้าที่ระดับเขต มีบทบาทในการสนับสนุน เยี่ยมพื้นที่ เชื่อมโยงข้อมูลและเป็นศูนย์ประสานงาน

ภาพที่ 5.3 สรุปบทบาทเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องแต่ละระดับ

3.1.3 ควรสนับสนุนและเชื่อมโยงเครือข่าย โดยเน้นสร้างความเข้าใจระหว่างเครือข่าย ให้องค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างศูนย์แต่ละศูนย์ มีการติดต่อแลกเปลี่ยนมีการประสานงานเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างเป็นระบบทั้งเครือข่ายระหว่างชุมชนและเครือข่ายระหว่างหน่วยงาน และควรมีการบูรณาการมากขึ้น โดยเครือข่ายระหว่างชุมชนมีการดำเนินงานผ่านศูนย์ประสานงาน เวทีแลกเปลี่ยน สร้างช่องทางการสื่อสาร เช่น มีกรู๊ปไลน์ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการดำเนินงานในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว ส่วนเครือข่ายระดับ

หน่วยงาน จัดตั้งคณะทำงานเป็นกลไกทุกระดับ พัฒนาเจ้าหน้าที่ อบรมบุคลากร และจัดทำโครงการ กำหนดนโยบาย และเน้นการทำงานร่วมกัน

ภาพที่ 5.4 แนวทางการสร้างเครือข่าย

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.2 ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

3.2.3 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายที่เป็นกลไกในการส่งเสริมการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน